

Wstęp

Praca ma na celu ukazanie ewolucji rosyjskiej polityki zagranicznej wobec USA i Europy Zachodniej w okresie pierwszych dziesięciu lat istnienia nowej Rosji: od upadku Związku Radzieckiego i uniezależnienia się Federacji Rosyjskiej jako suwerennego podmiotu stosunków międzynarodowych (przełom lat 1991 i 1992) do 2001 roku, kiedy w pełni ujawnił się „prozachodni zwrot” w polityce władz rosyjskich. Okres ten uważany jest także za przejściowy etap formowania się nowego państwa rosyjskiego.

Chcąc zanalizować politykę zagraniczną Rosji wobec Zachodu¹, autor skoncentrował się na jej relacjach ze Stanami Zjednoczonymi i Europą Zachodnią, które – w rozumieniu rosyjskich elit politycznych – stanowią główne „ośrodki siły” w świecie zachodnim. W pracy dużo uwagi poświęcono Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (NATO/Sojusz Północnoatlantycki) i Unii Europejskiej (UE), funkcjonującym w obrębie Zachodu ugrupowaniom integracyjnym, które w znacznym stopniu stanowiły punkt odniesienia dla polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej po 1991 roku.

Przedstawiono także etapy kształtowania się polityki zagranicznej nowej Rosji wobec Zachodu jako całości oraz wobec USA, NATO, Europy Zachodniej (tak poszczególnych mocarstw zachodnioeuropejskich, jak i UE). Szczególny nacisk położony został na ukazanie punktów zwrotnych w polityce Rosji wobec wymienionych podmiotów.

Praca stara się odpowiedzieć na pytanie kiedy i dlaczego dokonywały się zwroty w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej wobec Zachodu, a także jakie

¹ Ideową podstawą Zachodu jest wspólnota transatlantycka symbolizowana przez takie instytucje, jak NATO, G-8, OECD, UE. Identyfikacja Zachodu bazuje także na wypracowanych tam zasadach kooperacji oraz kulturowanych wartościach. Pojęcie „Zachodu” ma wymiar nie tylko polityczny, ale – szerzej – cywilizacyjny. Dodać należy, iż jest to również pojęcie dynamiczne, o czym świadczy choćby ewolucja składu członkowskiego wymienionych powyżej instytucji. Ze względu na charakter rozprawy i jej założenia badawcze zdecydowano się przede wszystkim na odniesienie do tych podmiotów świata zachodniego, które przez rosyjskie elity polityczne zostały uznane po 1991 roku za główne „ośrodki siły” na Zachodzie: USA, NATO, Europy Zachodniej i UE. Analiza relacji Rosji z tymi podmiotami pozwala dostrzec nie tylko różnicowanie podejścia Moskwy do poszczególnych „bigunów” Zachodu, ale i umożliwia ujawnienie, które z nich wyrażają „zachodnie” wartości i interesy w sposób bardziej, a które mniej odpowiadający Rosji.

były skutki tych fluktuacji dla niej samej. Autor rozprawy dążył także do przedstawienia przyczyn tzw. prozachodniego zwrotu w polityce rosyjskiej, który w pełni ujawnił się po wydarzeniach 11 września 2001 roku, a którego przesłanki znaleźć można we wcześniejszych okresach tej polityki.

Jednym z celów pracy jest zanalizowanie różnic w podejściu Rosji do poszczególnych biegunów świata zachodniego, zwłaszcza widocznej w latach dziewięćdziesiątych dychotomii w rosyjskiej percepcji USA i NATO z jednej strony a Europy Zachodniej i UE z drugiej. Przejawiało się to w skłonności rosyjskich elit politycznych do wyróżniania Zachodu „dobrego” (dwa ostatnie z wymienionych podmiotów) i przeciwstawiania go Zachodowi „złemu”, czyli Stanom Zjednoczonym i zdominowanemu przez nie – w rosyjskim odbiorze – Sojuszowi Północnoatlantyckiemu. W pracy uwidoczniło się również stopniowe odchodzenie od tego rodzaju kanonów myślowych na przełomie stuleci.

Innym kierunkiem poszukiwań badawczych stała się analiza ewolucji priorytetów polityki zagranicznej Moskwy, wynikającej z redefinicji rosyjskiej racji stanu. W związku z tym ukazane zostało stopniowe odchodzenie autorów polityki zagranicznej nowej Rosji od myślenia w kategoriach geopolityki i stref wpływów oraz postrzegania bezpieczeństwa państwa głównie poprzez pryzmat polityczno – wojskowy z tendencją do mechanicznego (przynajmniej w sferze deklaratywnej) przenoszenia pozycji i roli byłego ZSRR w świecie na Rosję. Ukazano także nadawanie coraz większego znaczenia przez władze rosyjskie konieczności realizowania poprzez politykę zagraniczną interesów ekonomicznych państwa.

W pracy dokonano również analizy zmieniającego się stosunku Rosji do kształtującego się pozimnowojennego ładu międzynarodowego i poszukiwania przez nią miejsca i roli w tym ładzie. Odnosi się to tak do ładu międzynarodowego w wymiarze globalnym, jak i regionalnym (zwłaszcza europejskim). Wskazano na zaniepokojenie Moskwy zmniejszeniem roli systemu bezpieczeństwa zbiorowego w ramach ONZ, gwarantującego Rosji pozycję mocarstwową.

Autor starał się ukazać również zależności pomiędzy sytuacją wewnętrzną w Rosji i prowadzoną przez nią polityką zagraniczną wobec Zachodu. W pracy wyróżniono najważniejsze czynniki wewnętrzne rzutujące na redefinicję rosyjskiej racji stanu. Ukazane zostało uzależnienie polityki zagranicznej Rosji od transformacji gospodarczej. Mimo częstych napięć politycznych na linii Rosja–Zachód (zwłaszcza Rosja–USA i Rosja–NATO), to właśnie czynniki ekonomiczne zadecydowały, iż Federacja Rosyjska nie posunęła się nigdy zbyt daleko (poza sferę retoryki) w podejmowanych przez nią próbach rywalizacji z Zachodem. Stąd też, sporo miejsca poświęcono relacjom gospodarczym Rosji z Zachodem. Pokazano także sytuacje odwrotne, kiedy to kwestie wynikające z polityki zagranicznej Rosji wpływały na tamtejszą sytuację wewnętrzną. Wiązało się to głównie z przenoszeniem na rosyjską scenę polityczną zagadnień międzynarodowych w celu wykorzystania ich do walki o władzę na Kremlu.

Przeprowadzona analiza rosyjskiej polityki zagranicznej miała także na celu udowodnienie, iż Federacja Rosyjska – wbrew często głoszonym w latach

dziewięćdziesiątych opiniom – pozostawała państwem przewidywalnym w swoich zachowaniach na arenie międzynarodowej. Podejmowane przez nią działania noszące znamiona „polityki konfrontacyjnej” (jak na przykład – pojawiające się w okresach szczególnego nasilenia sprzeczności z Zachodem – deklaracje przedstawicieli władz rosyjskich o możliwości wycofania się z porozumień rozbrojeniowych, ponownego rozmieszczenia taktycznej broni nuklearnej i przeprowadzenia innych „adekwatnych” posunięć w odpowiedzi na politykę Zachodu) ograniczały się prawie wyłącznie do czystej retoryki. Często służyła ona bardziej za narzędzie walki wewnątrzpolitycznej niż za instrument polityki zagranicznej.

W pracy autor przeprowadził analizę materiałów źródłowych: oficjalnych dokumentów definiujących doktrynę polityki zagranicznej i doktrynę bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej, tekstów porozumień międzynarodowych mających charakter wiążących prawnie traktatów, oświadczeń i deklaracji (wspólnych i jednostronnych) o charakterze norm politycznych, wystąpień przedstawicieli władz rosyjskich oraz państw i ugrupowań zachodnich, prezentowanych przez czynniki rządowe oficjalnych analiz i statystyk. Zostało to uzupełnione syntezą opinii (oraz danych) opublikowanych w pracach monograficznych, w opracowaniach zbiorowych, w ekspertyzach i raportach instytucji pozarządowych, w studiach i analizach w wydawnictwach specjalistycznych, a także w publicystyce i prasie codziennej.

Praca została podzielona na wstęp, cztery rozdziały, zakończenie oraz bibliografię. Rozdział I, zatytułowany „Uwarunkowania międzynarodowej pozycji Rosji w kontekście stosunków z Zachodem”, podejmuje tematykę uwarunkowań geostrategicznych, militarnych i ekonomicznych polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej, a także pewne kwestie wynikające z relacji z Zachodem jako całością. Zilustrowane zostały przewartościowania w postrzeganiu Zachodu przez rosyjskie elity polityczne, które determinowały redefinicję racji stanu tego państwa.

Kolejne rozdziały poświęcono relacjom Federacji Rosyjskiej z poszczególnymi ośrodkami siły na Zachodzie. W rozdziale II „Zmienność rosyjskiej polityki wobec Stanów Zjednoczonych” ukazano ewolucję kooperacji i rywalizacji Rosji z USA w omawianym okresie. Największą uwagę poświęcono zmieniającemu się stosunkowi Moskwy do roli Stanów Zjednoczonych w pozimnowojennym świecie oraz dynamice rosyjsko-amerykańskiego dialogu w dziedzinie zbrojeń strategicznych. Problemy te dominowały w stosunkach bilateralnych Rosja–USA po 1991 roku. W rozdziale tym podkreślono priorytetowość relacji ze Stanami Zjednoczonymi dla Rosji. Zaznaczono także zmianę nastawienia Moskwy do kooperacji gospodarczej z USA i wzrastające zainteresowanie tą tematyką strony rosyjskiej.

Rozdział III, noszący tytuł „Dynamika relacji Rosji z Sojuszem Północnoatlantyckim”, przedstawia zmienność polityki Federacji Rosyjskiej wobec NATO, przede wszystkim na przykładzie rywalizacji o kształt systemu bezpieczeństwa europejskiego w latach dziewięćdziesiątych. Szczególnie uwzględniono stosunek Moskwy do procesu rozszerzenia Sojuszu oraz jej kooperację i współzawodnictwo z NATO przy rozwiązywaniu konfliktów bałkańskich. Rozdział zawiera również

analizę reakcji Rosji na operację Sojuszu przeciwko nowej Jugosławii w 1999 r. oraz na koncepcję strategiczną NATO przyjętą podczas waszyngtońskiego szczytu Sojuszu w tymże roku. Omówiono przyczyny, dla których Rosja uznała przeprowadzanie przez NATO operacji antykryzysowych (z użyciem siły) poza obszarem traktatowym Sojuszu za zagrożenie dla własnego bezpieczeństwa. W rozdziale zobrazowano także stopniową normalizację stosunków rosyjsko-natowskich na przełomie stuleci prowadzącą do pogłębienia współpracy i znaczącej zmiany stosunku Rosji do NATO.

W ostatnim rozdziale „Wielowymiarowość spojrzenia Rosji na Europę Zachodnią” zilustrowano znaczenie tej części kontynentu dla Moskwy, koncentrując się na relacjach Federacji Rosyjskiej z najbardziej wpływowymi w odbiorze Rosji mocarstwami zachodnioeuropejskimi oraz z Unią Europejską. Najwięcej uwagi poświęcono tu stosunkom gospodarczym oraz postrzeganiu przez Rosję szans i zagrożeń wynikających z pogłębiania i rozszerzania integracji europejskiej. Zwrócono przy tym uwagę na ewolucję stanowiska Rosji wobec powyższych procesów (i politycznej konsolidacji kontynentu europejskiego pod egidą Zachodu w ogóle) – od pełnego poparcia (w nadziei na osłabienie dzięki temu dominacji USA tak w świecie, jak i na Zachodzie) po uświadomienie sobie skali związanych z tym wyzwań.